

Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Kadının Ada/Kule Tutsaklığı: Rapunzel, Kız Kulesi, Hurşid ü Ferahşâd

From the Oral Culture to the Written Woman's
Island/Tower Captivity: Rapunzel, the Maiden's Tower,
and Hurşid ü Ferahşâd

Nazire Erbay*

Öz

Sözlü anlatılar ve metinler yerel olandan evrensel kültüre doğru, zamansal yaklaşımlarla bireyden topluma etki alanı oluşturur. Metinlerle toplumun zihin dünyasına taşınan birçok olay, olgu ve kavram zamanla yerleşik uygulamalar, davranışlar hâline gelir. Kadının içinde olduğu anlatı ve metinler, toplumsal konumlandırılmada değişen koşullar altında devamlılık arz eder. Metinlerde varlığı başkalarının veya eril düşüncenin verdiği kararlarla şekillenen kadınların sesi yine onların aktarımıyla duyulur. Kadının biyolojik cinsiyet farklılığının sözlü anlatıdan yazılıya doğru öteki algısı oluşturacak şekilde tahakkuku dikkat çeker. Anlatı ve metinlerdeki kadının biyolojik cinsiyetinden ziyade toplumun uygun gördüğü yaptırım ve davranış şekillerinden kaynaklı kişilik yapılandırmasına maruz kaldığı

Geliş tarihi (Received): 2-01-2023 - Kabul tarihi (Accepted): 02-07-2023

* Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Erzurum-Türkiye / Assoc. Dr. Atatürk University Faculty of Letters, nazire.erbay@atauni.edu.tr. ORCID ID 0000-0001-6905-0178

görülür. Rapunzel, Kız Kulesi ve Hurşidnâme adlı anlatı ve eserlerde kadınlara doğmadan sıradan insanların yaşadığı şekilde bir hayat alanı hazırlanmaz. Kadınların kendi bedenleri ve hayatları üzerinden karar verici olmalarına müsaade edilmez. Rapunzel, Kız Kulesi ve Hurşid ü Feraḥşâd’da bilhassa kadınlara en yakın erkeklerden gelen ve kendileri yerine karar verici konumda oldukları görülür. Eserlerde kadınların biyolojik cinsiyeti üzerinde aileleri ve toplum tarafından geliştirilen bir varlık yapılandırması söz konusudur. Bu çalışmada inanca, geleneğe dayalı normlar yüzünden toplumdan tecrit edilen masal kahramanı Rapunzel’i, ardından babası tarafından tehlikelerden korunmak amacıyla ada şeklindeki kuleye hapsedilen Kız Kulesi efsanesinin kahramanını ve klasik Türk edebiyatında metin kurgusu açısından önemli mesnevilerden olan Hurşid ü Feraḥşâd Mesnevisi’ni kadına bakıştaki ortak yönleri dolayısıyla ele alınıp karşılaştırılmaktadır. Öncelikle bu anlatıların ve eserlerin sadece bir metin olmadığı, kadının ailevi ve toplumsal düzlemde konumlanmasına sebep olduğu ortaya konulmaktadır. Bu metinler, farklı kültürlerle ait olmasına ve farklı türlerde gelişmesine rağmen kadına yüzyılların ötesinden gelen toplumsal bakışın aynılığını araştırmaya, tespit ve tahlile yönelik çalışma imkân vermektedirler.

Anahtar sözcükler: *kadın, Rapunzel, Kız Kulesi, Hurşid ü Feraḥşâd, kule*

Abstract

Oral narratives and texts create an effect area from the local to the universal culture and with temporal approaches from the individual to the society. Many events, phenomenons and notions which are carried to the mental world of the society with texts, in time, become settled implementations and behaviours.

In social positioning under changing conditions, the narratives and texts which include woman provides continuity. The women’s voices whose presences are shaped with the decisions of other’s and male’s thoughts are heard yet via others and men.

While passing from the oral narrative to the written, reflecting women’s biological gender differences , so as to create the perception of “the other” attracts attention. The thing that take attraction is that the women in the narratives, rather than her biological gender, is exposed to gender configuration which derives from sanctions and behaviour forms approved by the society.

In the narratives and works named as Rapunzel, Maiden’s Tower and Hurşidname, even before their birth, a life area which lives ordinary people is not prepared for women. Women are not allowed to decide on their bodies and lives. In Rapunzel, Maiden’s Tower and Hurşid ü Feraḥşâd, it is seen that men, especially the one who is closed to the woman character, is in position of decider on behalf of woman. These works mention about family and society based an asset configuration on women’s biological gender.

In this work, the tale of Rapunzel who was isolated from society because of religious and cultural norms, The Maiden’s Tower legend which explains a girl’s

tale to the island-shaped tower by her father for the purpose of saving her from dangers and Hurşid ü Feriâd mathnawî which is one of the important ones in terms of text fiction are approached and compared on account of common sides on viewing women. Firstly, the fact that these narratives and works are not just a text and their contexts cause positioning of woman in the plane of family and society is introduced. These texts give opportunity to search, determine and analyze samenesses of social viewing comes from beyond centuries towards to woman even though these samenesses belong to different cultures and improve in different types.

Keywords: *woman, Rapunzel, Kız Kulesi, Hurşid ü Feriâd, tower*

Extended summary

Social structures are founded on many values, one of which is the significance of oral narrative associations. These narratives are not only ingrained in cultural fabric through experiences but also play a crucial role in shaping cultural structures by being passed down from generation to generation. Oral narratives have a high rate of being transferred into the operational plane of society, but the identities of the transmitters are not easily discernible. Despite being products of oral culture, they continue to be narrated in various forms over time as a result of the written culture environment. Thus, the significance of oral narratives cannot be underestimated as they offer insights into the experiences of ancient societies that have made a lasting impact on world literature.

However, when these oral narratives are transferred to written culture without considering the emotional aspect or blending it with the mental aspect, they can cause a chain of mistakes or even performative contamination from individual to society. Over time, the individual's invaluable goodwill, desperate effort to achieve beauty, and astonishing practices and decisions about the future can become indisputable truths in the cultural structure of societies.

In oral narratives and written culture, women have a significant role in shaping society and family. The place of women in society, their treatment, and their reliability have been passed down in oral narratives and have been added to written sources over time. Unfortunately, negative motifs have been added to these narratives, which have been written by the opposite sex. Therefore, the narratives on women have been inconsistent, with some showing egalitarian attitudes and behaviors between men and women, and others showing negative attitudes, behaviors, and problems that contradict the existential stance of man. From time to time, women's position in society can be present in these narratives with a biased view and missing historical connections.

Many oral and written narratives show that women are not treated equally as men in social life. This includes actions aimed at limiting women's life, starting from behaviors based on protecting and taking care of women. The view of women that ignores the plane of reality and shifts from oral narrative to written texts takes place with the same traditional attitude.

In many oral and written narratives, women are subjected to social isolation by being imprisoned in places such as islands and towers on the grounds of observing their social rights. This does not only interrupt the social existence adventure for women, but also causes the formation of value judgments about women and even class differences beyond centuries.

In this study, women are protected from evil when they are isolated from society by being imprisoned in closed and secluded places for certain reasons without prioritizing their motherhood, fertility, loyalty, wisdom, and patience in the tales, legends, and masnavis that were evaluated. However, these women reveal with their lives the signs of not having the slightest idea about how to develop the defense against evil. In the preference of the tower symbolically by legitimizing the reasons for the woman's captivity in the tower, first of all, height, inaccessibility, and the view towards divinity are among the aspects that should be noted. The women that are isolated from the society in a deserted island for various reasons are imprisoned in sight in a safe, pure, and demarcated area according to the fiction of the text. In both places, a lifestyle with determined rules, order, and even laws are clearly seen as proper for women.

The narratives of Rapunzel, Maiden's Tower, and Hurşid ü Feraşşâd explore the theme of women's isolation and imprisonment in different settings, such as islands, castles, and towers. By analyzing these narratives, one can comment on the archetypal view of women and evaluate the values that have been carried forward for centuries. The location of the woman, whether in a verbal or written narrative, reflects the cultural perception of gender and the way women are positioned as subjects or objects in these narratives.

This study examines the protagonists of the aforementioned narratives, namely Rapunzel, the Maiden's Tower legend, and Hurşid ü Feraşşâd Masnavi. Despite being from different cultures and genres, these narratives share common aspects regarding women. They not only function as texts but also shape women's positions in the family and society and define the criteria for women's identity and stance as individuals. The similarities in the social perspective on women across centuries offer a vast scope for multidimensional research and analysis.

Giriş

İçinde olay örgüsü olan sözlü anlatımlar, zamanla, farklı rivayetlerin geniş çerçevesinde değişen üsluplarla dağılır, yayılır, değişir ve dönüşür. Bilinir ki, rivayet sözlüdür. Sözden sonra da yazı rivayetten izler taşır. Çünkü "Yazı lafza delalet eder. Yazı lafzın terkibine paralel yapılmıştır" (Türker, 2014: 12). Evrensel düzlemde ise anlatıların tesir ettiği geleneksel yapıların varlığı dikkat çekici orandadır. Kültürel kodlarındaki farklılıklara rağmen, ekseriyetle, insanı değişen rolleriyle toplumsal yapı çeşitliliğinde konumlandırmanın, cinsiyet ayırımına göre benzer şekilde yaşanıyor olması ilk çağlardan beri tespiti kolaylıkla yapılabilen durumlardandır. Oysa insanoğlunun yeryüzüne cinsiyet ayrımı veya birbirine üstünlüğü gözetilmeden gönderilmesi kutsal kitaplardaki ilahî beyanlarla sabittir. Yine

dünyanın kültürel cephesinde tarihin tanımadığı kadınlara, bilhassa, ataerkil toplumların eşitsizlik zemininde muamele edilmesi hem pratikte hem de metin boyutunda sık görülebilen sınıflandırmalardandır. Pek çok sosyal rolü omuzlarında taşıyan kadınların hayatları boyunca göstereceği ve geliştireceği davranış şekillerinin bile yüzyıllardır zaman, mekân, olay ve durum farklılığı gözetmeden ‘diğerleri’ tarafından belirlendiği, bunun doğal karşılandığı anlatı ve metinlerden yola çıkılarak görülebilir. Bu sebeple kadının bahsi geçen eril ve dişil kimlik arasında gerilimli bakış ve yaşayışında sadece yaratılışından kaynaklanan gerekçelerle cinsiyetçi ve ayrımcı muameleye maruz kaldığı halde, bu durumu kabullendiği de rahatlıkla tespit edilebilir. Ayrıca, geleneksel kaynaklardan yola çıkılarak söylenirse, nesneleşen kadın, kutsal değerlere bağlı olmadan sözlü, ardından, yazılı anlatıların başta biyolojik gerekçelerle eşitsiz, taraflı, zaman zaman çıkarıcı güç uygulamalarının örneklemelerindeki sabitliğindeki dil kullanımıyla varlık gösterdiği rahatlıkla görülebilir. Fakat bilinir ki “Yazdığımız haliyle tarih neredeyse tümüyle yazılı belgelere dayanır, oysa bir tarih örneğinde açıkça hiçbir yazılı belge yoktur veya çok azdır. Elbette hiçbir yazılı belgenin olmadığı arşivsiz tarih durumunda, yalnızca, aynı zamanda tarih de olduğu iddia edilen sözlü gelenek vardır” (Strauss, 2013: 70-71). Açıkça ki, sözlü gelenek anlatılarındaki sembollerin varlığı kültürlerarası prosedürlerle bir yerde, duyu ve düşünce verileri arasında mutlaka birliktelik kurmaya yarar.

Kadın yaratılışının gereği fiziksel anlamda erkeğe göre gelişmemiştir. Fakat kadının sosyokültürel yapıdan kaynaklı olarak hemen her toplumda ve edebî tür ayırmadan metinlerde de, çeşitli gerekçeler savunularak kamusal alandan uzaklaştırılmasına hatta ikincil konumdaki mekânlara hapsedilmesine tanıklık edilir. Kadının maruz kaldığı bu toplumsal tecritte öznenin yitimi kendini açıkça hissettirir. Kadın mümbit alana/alanlara hâkim durumdayken veya hâkim olacakken onun mevcut hâlinden koparıp uzaklaştırılması varlığına, varoluş macerasına da kilit vurmaya manasına gelir. “Yerinden oynatma, ikincil terimin hâkim olan terimin tam kalbine yerleştirilmesini gerekli kılar. Öznenin ötekine olan bağımlılığını ortaya çıkarmak ancak yerinden oynatma sayesinde mümkündür” (Yeğenoğlu 2003: 17). Patriarkal anlayışın işaret ettiği anlatı ve metinlerin de gösterdiği kadarıyla fitratı gereği kadın olmak, kadın gibi davranıp yaşamak bir problemdir. Bu da bireysel karar veya toplumsal normları harekete geçirerek özneyi kendinden koparma gerekliliğini ortaya çıkarmak olarak görülebilir. Bütün bu gerekçeler de kadının biyolojisi yüzünden kaderinin tayin edilmesi ile karşı karşıya kalındığı görülür. Klasik Türk edebiyatına ait eserlerde ise İslam diniyle alakası olmayan profan yaklaşımlarda da kadını anlamak ve tanımak yerine toplumdaki tecridinin normalleştirilmesi ayrı bir dikkattir. Esasında ve ilginç olanıyla ilkel ya da medeni toplumların anlatı ve eserlerinde insan zihninin uygulamaları, bir şekilde, fırsat buldukça kendini aynılık ortamında, stereotype görünüş ve davranışlarda gösterir. “Sosyal dünyanın şeklini belirleyen insan zihninin bilinçdışı yapısıdır. Zihnin bu bilinçdışı işleyişi belli formları dayatır ve bu formlar temelde bütün zihinler için, ilkel veya uygar fark etmeksizin aynıdır” (Strauss 2013: 11). Kısacası ilkel yapılardan başlamak üzere insanın yapıp etmelerindeki benzerlikler, farklılıklar, başkalar, aynılar belli sistemlerle ilişkilendirilebilir.

Bu bağlamda modern dünyanın açık ve gizli yaptırımlarından önce halk anlatıları, masallar, efsaneler ve ardından yazılı anlatıma özgü metinlerde kadının toplumsal tecridi hususunda konumlandırılmasında ortaklık söz konusu olduğu görülür. Esasında kadın, tarihten getirdikleriyle özgürleşemediği için, masal, efsane ve mesnevilerde cinsiyetinden dolayı toplumsal hayatın zorlayıcı gerekçeleri ve yaptırımlarından ötürü ortak, belirli fiziksel mekânlara hapsedildiği görülür. Gerçekte bu tutum ve davranış kadını, nesneleştirip olayların ve olguların merkezinden kopararak, yine nesne halindeyken hissizleştirmekte hatta öldürmekte olduğu düşünülebilir. Buradan hareketle kadına bakışın ne yönde ve hangi şekilde olacağı sorusu, beraberinde bireysel, toplumsal, tanrısal hatta metafizik temelli değerlendirmeleri öne çıkarmaktadır. “Öznenin ölümü veya öznenin merkezizleşmesi ile kastedilen şey öznenin nihai biçimde yok oluşu demek değildir. Bu çözülüşü kutsayan veya öznenin merkezizleşmesinden onun tamamen yok edilmesi anlamını çıkartan yaklaşımlar eleştirmeye çalışılan metafizik jestin parçası olabilir” (Yeğenoğlu 2003: 11). Kadın belli süreçlerde bir dizi acımasızlığın, haksızlığın mağduru olurken bir taraftan da metafizik güçlerin ya da İlahî adaletin tesiriyle umduğuna ulaşabilmektedir. Kısacası kadını hapsedmeye dayalı oluşturulan edebî türlerin ortak özelliği olarak evvela kadının kendisi dışında ‘diğerleri’nin başlatıp geliştirdiği hadiselerin içinde bulmasıdır. Diğer taraftan kadının bir nesne, pasif bir araçken belli süre sonra kendi varlığını olumlayarak verdiği kararlarla özgürleşme mücadelesi verdiği, dahası, toplumsal olarak filizlenip büyüdüktan sonra dışılığıyla ve doğurganlığıyla devamlılığın öznesi haline de gelebildiği görülmektedir. Çünkü masalların, efsanelerin ve onlardan sonra gelip anlatılarla bağlarını koparmadan yazılan mesneviler, her kötülükte iyilik her iyilikte de bir kötülük olduğunu tezatların göstergesel aracılığıyla yaparlar.

İlk çağlardan beri estetiğe dayalı sanatsal üretimlerde kadın varlığı kültür ve coğrafya farklılıklarına rağmen, ortak noktalarda da varlık gösterir. Henüz kendi benliğini tanımadan, olumlamadan farklı halk anlatı dil ve metinleri kadına yönelik toplumsal bakışı ve kontrolü belirler, yönlendirir ve neredeyse, evrensel bir kurguyla temellendirir. Bu çalışmanın da konusu olan masal, efsane ve mesnevilerde kadın, evrensel anlatıların göstergeleriyle ailesel veya toplumsal refah, huzur ve güven duygularını sağlamlaştıran muamelelere maruz kalır. Böylece kadın, cinsiyetçi yaklaşımın ideolojik tavrına yaklaşan eğilimlerle sosyal ve tanrısal imaj arz eden mekânlardan kule veya adaya hapsedilirler. Bunlardan, masallarda bulunan toplumsal cinsiyet rolleri mekânların kullanımı üzerinden tanımlanmıştır. Kadına ve erkeğe ait görülen mekânların bulunması bu duruma örnek gösterilebilir (Özünel, 2017: 26-28). Görünürde bir bireyin daha çok da toplumsal hakkının gözetilmesi gerekçesiyle ada ve kule gibi mekânlara hapsedilen ‘kadınlar’, sayılan bu gerekçelerle sosyal tecride maruz kalır. Bu da toplumun temeli olan kadına yönelik toplumsal var oluş macerasına sekte vurduğu gibi, yüzyıllar ötesine bilhassa kadınla ilgili değer yargısının oluşmasına hatta sınıfsal farklılığa bile sebep olmaktadır.

Bu çalışmayla değerlendirmeye alınan masal, efsane ve mesnevilerde kadın; anneliği, doğurganlığı, sadakati, bilgeliği, sabrı öncelenmeden belirli sebeplerden dolayı kapalı, izbe yerlere tutsak edilip toplumdan tecrit edildiklerinde kötülüklerden korunmuş olurlar. Fakat

bu kadınlar kötülöklere yönelik müdafaayı nasıl geliştireceklerine dair en ufak bir fikir geliştirememenin göstergelerini de yaşantılarıyla ifşa ederler. Kadının kuleye tutsak edilmesine yönelik sebeplerin meşrulaştırılmasıyla sembolik olarak kulenin tercih edilmesinde, ilk önce yükseklik, erişilmezlik ve ulûhiyete uzanan yüz, dikkat çekilmesi gereken taraflardandır. Toplumdan çeşitli sebeplerden dolayı tecrit edilip bir adaya hapsedilen kadın ise, metnin kurgusu gereği göz önünde, güvenli, saf, sınırları çizilmiş bir bölgeye hapsedilmiş olur. Her iki mekânda da kuralları, düzeni hatta kanunları belirlenmiş bir hayat tarzı açık bir şekilde kadına reva görülür.

Bu çalışmada itikada, örfeye dayalı normlar yüzünden toplumdan tecrit edilen masal kahramanı Rapunzel, babası tarafından tehlikelerden korumak maksadıyla ada şeklindeki kuleye hapsedilen Kız Kulesi Efsanesi ve klasik Türk edebiyatındaki metin kurgusu ile en önemli mesnevilerinden olan Hurşid ü Ferahşâd (Hurşidnâme) Mesnevisi bilhassa kadına bakıştaki ortak yönleri dolayısıyla ele alınıp karşılaştırılmaktadır. Öncelikle bu anlatıların ve eserlerin sadece bir metin olmadığı kadının ailevî ve toplumsal düzlemde konumlanmasına sebep olduğu olay örgüsünden yola çıkılarak ortaya koyulmaktadır. İlâveten eril bakışın onaylayarak kaleme aldığı bu anlatı metinler, farklı költürlere ait olmasına ve farklı türlerde gelişmesine rağmen, kadına yüzyılların gerisinden gelen toplumsal bakışın aynılığı araştırmaya, tespit ve tahlile yönelik çalışma imkânları vermektedirler.

Rapunzel ve kule hapsi

Modern dünyanın imar anlayışında yer almayan fakat ilk çağ költürlerinden masal, efsane ve destanlara kadar kuleler, insanların sığındıkları en korunaklı mekânlar olarak tercih edilen yerlerdendir. Kuleler aynı zamanda tıpkı, Babil kulelerinde olduğu gibi, Tanrıya ulaşmak için inşa edilen yapılar olarak da anlatılarda yerini alır. “Benî İsrail geleneğinde, Nemrut’un Allah’a kafa tutmak ve saldırmak için yüksek bir kule yaptırması şeklinde yer alan bu küfür ve isyan motifi (İA, IX, 192), Kur’an-ı Kerim’de de Firavun’un ağzından, ‘Ey ileri gelenler! Sizin benden başka tapacak bir tanrınız olmadığına eminim. Ey Haman! Benim için çamur üzerine ateş yak (tuğla yap) ve bana öyle yüksek bir kule yap ki Musa’nın tanrısına çıkabileyim’ mealindeki ayetle dile getirilmiştir” (Kasas 28/38, Mü’min 40/36-37) (Erdem, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/babil>). Açıkçası insanın tanrı bildiğine ulaşmak, onun oturduğu yere çıkmak için yaptıkları bu kule, insan kibrinin utanç veren göstergesi olarak da değerlendirilir. Kısa bir analizle din, efsane ve kulaktan kulağa yayılan anlatıların işaretiyle Babil Kuleleri’nin dikey yönelimi, insanların transandantal duyguları ve mimarinin birleşimini somut olarak ortaya koyar. Ben’in içine düştüğü yüksek derecedeki ego veya yanılığın içeriden dışarıya vuran mimarî yönelimiyle hazır edilen bu yapılanma, dünyayı kendi istek ve arzusuyla şekillendirme nosyonunu üzerine alması nedeniyle sıradan, yansız ve plansız bir girişim olarak düşünülemez.

Grimm Masalları'nda yer alan Rapunzel'de çocukları olmayan ama bir kız çocuğu sahibi olmayı çok isteyen karı-koca ve kızlarının başına gelen macera konu edinilir. Masalın temel örgüsü, hamile annenin bir cadının mülkünden izinsiz rapunzel adı verilen marulları veya turpları defalarca yemesi ile oluşturulur. Tarla sahibi cadı, izinsiz bu eylemi gerçekleştiren anne ve babayı sadece çocuğun doğumdan sonra kendisine verilmesi şartı ile affeder. Esasında bu kabullenme, anne ve babanın ulaşmak istedikleri en büyük varlığı, değeri veya karşılığı olmayan özneyi daha görmeden yokluğa ve neredeyse toplumsal hiçliğe hatta ölüme mahkûm edilmesi anlamına gelir. Cadı, Rapunzel doğduğunda ailesinin kendisine vermeme uğraşlarına rağmen çocuğu zorla alır. Kıza reva görülen mekân ormanın ortasında kapısı, merdiveni olmayan sadece tepesinde küçük bir penceresi olan kuledir. Başlarda itirazının olmadığı anlaşılan ve kendisi için tasarlanan bu yaşam şekli Rapunzel'in şahsında söylenirse, kadın hayatının tutsaklığı, ruhsal belki de fiziksel ölümcül yanıyla başlamış olur. On altı yaşına gelinceye kadar, bazı varyantlarda on iki yaş, kızın saçlarını doğumundan itibaren kesmeyen cadı kuleye çıkmak için de, tutsaklığa aracı konumundaki o uzun ve parlak saçlarını kullanır. Yıllar süren bu fiziksel ve ruhsal mahkûmiyet hatta bireye yönelik faydanın bir gün avlanmaya çıkan bir prensin Rapunzel'in sesini duyup ona âşık olmasıyla farklı bir yöne evrilir. Cadının ses tonunu taklit edip Rapunzel'in saçlarına tutunarak kuleye çıkan prens, kızın hayatını değiştirir. Masaldaki tasvirle, fallus şeklini andıran kuleden yetersiz, pasif bir anlatımla bütünlenecek olan Rapunzel'in kimliği, babasından sonra, yine bir erkek tarafından şekillendirilerek kurtarılmış olacaktır. Birbirine âşık iki kahramanın, sözde kurtuluşu, prensin getirdiği ip veya kumaş parçalarını birleştirerek Rapunzel'i aşağıya indirme planıyla olacaktır. Önemli bu dönemde Rapunzel ilk kez kişisel tercihini ortaya koymuştur ve o artık bir öznedir. Sözde başkasına bağımlılıktan sıyrılır, borcu olmadığı halde kendisini büyüten karşısında diyetini ödemiş bir kahraman gibi, yönünü tayin etmiş olur. Suskun ve pasif olan kadın, ilk kez kendi duygularıyla ikinci kişiye ortak olarak şahsi karar verme çabasına girmiştir.

Masalın olay örgüsünün temel çatışma noktası olan cadı da bir kadındır, ama kadın ben'inin bütün değerlerinin baştan beri yok sayıldığı masalda şahsi kararını ortaya koyarak Rapunzel'i dünyanın kötülüklerinden korumak istediğini söyler. Oysa, "Kapatılan kişi, bir anlamda, insana tutsak edilmiştir (hem gözetleyeni denetleyen insana, hem de yanındaki, kendisi de kapatılmış olan 'başkası'na). Süreli veya süresiz olarak aynı insanlarla aynı mekânları paylaşarak yaşama zorunluluğu, kişiliklerin ve yaşantıların bireyselliğini boğduğunda, anonimleşmeden kaçış isteği, yalnızlığı (insanın kendini gerçekleştirme imkânı olarak yalnızlığı; yoksa hücredeki yalnızlığı değil) asla gerçekleşmeyecek bir özlem haline getirir" (Ergüden, 1996: 114). Cadının Rapunzel'in prens ile kendisine ihanet ettiğini düşünerek varlığını anlamlandıran uzun saçlarını kesip onu çöle göndermesi yine toplumsal tecrit manasına gelir. Prens kuleden düşüp gözlerini kaybetmesi yine cadının eliyle olmuştur. Prens nihayet, Rapunzel'i yaşadığı çölde bulması, âşıkların birbirlerine kavuşması masalda kadının rastlantısal istek ve arzusunun tutkulu bir istence dönüştüğünün göstergesi olur. Rapunzel'in

gözyaşları onun nahif yaratılışın yansıması olarak masalda ifade edilirken beraberinde prensin gözlerini açması ise, kadınsı isteğin, bağlılığın, tutkunun soğumadığını işaretle öne çıkar. Nihayet, birbirine kavuşan iki âşığın prensin ülkesinde mutlu hayat sürmesi, yüceltilen öznenin kim olduğu bağlamında masalı ele alınmayı zorunlu kılmaktadır.

Masalda dikkat çeken sembollerin analizinin tamamı esasında kadının sözlü kültürden modern hayata kadar çerçevesi çizili, sınırlandırılmış bir hayatı yaşamaya mahkûm edilmesidir. Masalda Rapunzel doğmadan her şey yatay düzlemde gelişirken doğumuyla beraber götürüldüğü kule, dikeydir. Kule, yani dikey erişilemez olanı işaret eder. Ayrıca kulenin dikeyliği gökselle ilgilidir. İlk değerlendirmeye kadın, her ne kadar tutsak edilse de yönü ulvî olana çevrilmiştir. Diğer bir bakış ise, Rapunzel'in kapatıldığı kulenin fallus şeklinde olması ve bunun da eril olana muhtaçlığı veya eril olanın fiziksel gücüne işaret etmesiyle örtüşürülür. Çünkü Rapunzel'in hayatında esaretin temsilcisi cadı dışında, karar vericiler ve hayatını değiştirenler arasında, babası başta olmak üzere, erkekler önde gelir. Annesi ise çocuğa hamile kalmış ve biyolojik bir isteğinde ısrarcı olmuştur. Masalda, basit yeme/tatma olayıyla başlayan fakat kızın hayatının kırılma anına karar verilmesini baba gerçekleştirir. Cadıya verilen sözün ardından kadının var olma yasalarını açıkça ortaya koyan başka hadiseler, zincirleme süreçleri beraberinde getirir. Bu sözlü süreç de kadın kahraman üzerinden bir cinse toplumsal bakışın şekillenmesine zemin hazırlayanlardan olduğu görülür.

Bu masalda ana karakter hariç iki kadın ve iki erkek vardır. Bunlardan ikisi aktif, ikisi pasiftir. Masalda aktif olan prens ve cadıdır. Ana karakter olan 'kadın'a yani Rapunzel'e kötülüğü yapan da bir kadındır. Masalın anlatı yorumunda salt erkek eleştirisi taraflı ve eksiktir. Fakat erkeğin kadın üzerindeki değiştirici ve yönlendirici etkisi gözden kaçmaz. Masaldaki olay örgüsünde dikkat çeken olumlu husus ise, kadın erkek cinselliğindeki tutum farklılığının zenginleştirilmesidir. Masalda anne ile baba arasındaki üstü kapalı cinsellik daha çok çocuk dünyaya getirilmeye yönelik ima edilirken Rapunzel ve prens arasındaki baştan itibaren ilk iletişimin aşk üzerine odaklanarak geliştirildiği rahatlıkla görülebilir. Bunun yanında cadının genç kız üzerindeki çocukluktan itibaren başlayan tahakkümü kadın hayatında yer alan ya da alacak olan dişiliğin arkaya çekilmesinin göstergesi olarak okunabilir. Masaldaki cadının genç kızı tutsak edici muamelesinde saflığı temizliği, güzelliği ortadan kaldırma hatta 'kadınların kadınları kıskanması' şeklinde tarif edilen psikolojik durum da tespit edilebilir.

Kız Kulesi Efsanesi'nde kadının tutsaklığı

Efsane, masal gibi sözlü anlatıların ardından yazılı metinlerdeki kadının varlık alanını destekleyen detaylar yok değildir. Fakat genel itibarıyla kadının toplumsal rolünü keskin biçimde sınırlayan görünmeyen ya da adı koyulmamış aynı alt alanda belirlenen bakışla toplumsal normlar konumlandırılır. Anlatılar, görünürde olumsuzluk üzerinden değerlendirip yok sayılmamış gibi aktarılır. Oysa bunun gibi çoğu anlatılardaki kadını yüceltmeye yönelik durum ve olayların azlığı, neredeyse, insan haklarını kısıtlayıcı davranışlar sergilendiği rivayetlerin ve metinlerin göstergeleriyle rahatlıkla okunabilir. Buradan hareketle başta masal,

efsane ve mitlerdeki sözlü anlatılarda tanrı veya tanrıça rolü atfedilen kadınlar, varlıklarından duyumsanan en üst hâllerin tezahürü ile birincil daha ötesi aşkın ayrımsamalarında yer alırlar. İki ayrı kutuptan biri olarak kadının aile ve toplumda oynadığı önemli rol, sözlü anlatılardan yazılı anlatılarda değişen değerlerle yer alırken bu anlatıların her motifle metin üzerinde kalmadığı hayatın gerçeklik düzleminde de kadının toplumsal konumlandırılmasına tesir ettiği açıktır.

Kız Kulesi farklı efsane ve rivayetin konusu olmuş bir mekândır. Evliya Çelebi seyahatnamesinde: “Ve mesiregâh-ı Kızkulesi deryâ içre karadan bir ok menzili ba’id çâr kûşe bir musamma’ kulle-i bâlâdır” (Kahraman, 2011: 235). şeklindeki ifadelerle başlayan cümlelerinde Kız Kulesi’nin fiziksel özelliklerini sıralar. Çelebi’nin eserinde, Kız Kulesi ile ilgili rivayetleri daha çok Battal Gazi’nin Üsküdar Tekfuru’nun kızına âşık olması, Kız Kulesi’ndeki tekfurun hazinelerini ve kızını kaçırma hikâyesini öne çıkarıp aktarmayı tercih ettiği görülür. Yüzyıllardır anlatılagelen Kız Kulesi Efsanesi masal şeklinde de dillendirilir. Bu anlatıların biri olan ve “Masal türünde Kız Kulesi’ni konu alan, özellikle semai kahvelerinde geleneksel hale gelen bir hikâyeye vardır. Padişahın birinin çok kıskandığı kızını, bir falcının haber verdiği yılan tehlikesinden korumak üzere yaptırdığı bu deniz köşküne kapatması, ama günü birinde üzüm sepeti içinde gelen bir yılanın, sevgili prensesi sokup öldürmesi...” (Tekeli 1994: 10) anlatıda konu edilir. Masalın başka ve daha detaylı anlatımında ise, Bizans imparatoru Konstantin’in bir kızı olur ve kral buna çok sevinir. Kral kızının en iyi şekilde yetişmesi için çaba gösterir. Ülkesindeki bütün bilgileri toplar ve kızının eğitimi için görevlendirir. Fakat bilginlerden veya kâhinlerden birisi kızın on sekiz yaşına geldiği zaman bir yılan tarafından sokularak zehirlenip öldürüleceğini söyler. Kral bu değerlendirmeye kayıtsız kalmaz. Çare olarak baba, denizin orta yerinde bulunan küçük bir ada üzerindeki kuleyi kızını korumak için düzenlettirir. Kızını burada muhafaza etmeye başlar. Kral, kızını toplumdan uzaklaştırarak böylece yılandan korumuş olacaktır.

Kız on sekiz yaşına geldiğinde bütün tedbirler alınmıştır, fakat buna rağmen, bir gün prensese hediye olarak gönderilen üzüm sepeti içinde büyük bir yılan kuleye gider. Kimse farkına bile varamadan prensesi yılan sokar, prenses zehirlenir, sonunda kız acılar içinde ölür. Kızı öldüren yılan zehirli bir sürüngendir, ama şeklen yine fallusu hatırlatır. Kızına yılan sokması karşısında çok üzülen kral, yazılan kaderden kaçılmayacağını anlamış olur. Kral kızının toprağa gömülürse yılanlara yem olacağını düşünür. Çare olarak kızının cesedini mumya yaptırıp pirinç tabuta koydurur. Rivayet odur ki, kızının tabutunun da Ayasofya’nın yüksek duvarlarından birinin üstüne yerleştirilmesini ister. Kral böylece kızının hiç değilse ölüsünün yılanlardan korunacağını düşünür. Fakat, ne yazık ki, kızın tabutunun üzerinde iki delik görülmüştür. Sonuçta görülür ki, yılan kızın ölümünden sonra da onu rahat bırakmamaktadır (Duman, 2010: 128). Farklı varyantları olan bu anlatıda baba figürünün kızının hayatı üzerindeki etkisi rahatlıkla tespit edilebilir. Anlatıdaki baba her ne kadar kadının fiziksel varlığını yok saymadan onu koruyup kollamaya yönelik ussal uygulamalar yansıtırsa da esasında, Kız Kulesi olarak adlandırılan mekânda tutsaklığın yanında, insan varlığının kendi

başınalık hâlini reddetme boyutu da söz konusudur. Çünkü kadın doğumundan itibaren kendine toplumda belli yer edinme imkânı bulamaz. Babası da olsa bir erkeğin, kadının varlığını görerek şahsi mücadele ve karar vermesi yerine, kız hakkında önceden karar vermesi hatta yaptırım uygulaması babanın etki alanı ile ilgili masaldan önemli ipucu ortaya çıkar. Anlatıda kadının söz söylemesi bir tarafa kendine dair kimlik belirleyen bir kelimesi bile yoktur. Babanın kıskançlığı ya da kızını koruma güdüsüyle onu kuleye tutsak etmesi evlat olarak korunmanın ötesinde 'insan' olarak varlığını gösterme imkânını engellemiştir. Üstelik yaşamın, canlılığın yokluğun ilkelerinin bütün tedbirlere rağmen, kendi kendine harekete geçerek âdeta cisimleştirilen kadının varlığının üzerindeki kararların nafîle çıkması, masaldaki derin iddiaların ötesine geçmiştir.

Hurşidnâme (Hurşid u Feraşşâd) Mesnevisi'nde kadının kale hapsi

Şeyhoğlu Mustafa'nın Hurşidnâme (Hurşid u Feraşşâd) Mesnevisi'nde kız çocuğunun ya da kadınının dünyaya gelir gelmez hatta doğmadan cezalandırılmasına tanık olunur. Kız çocuğu müneccimlerin yönlendirmesi ve içine doğduğu ailenin inançları yüzünden görünmeyen ama etrafa inandırılan engellemelerin tesiriyle toplumdan, bir adanın içinde bulunan kaleye hapsedilerek tecrit edilir. Bu tecritte sosyal normların yaptırma yönelik gücünden ziyade, batıl inancın öne çıkması mühimdir. Edebî metinler yoluyla yüzyıllarca kadına yönelik yapılan bu uygulamanın kadını ehlileştirme ve koruma çabasının arkasında, daha çocukken zekâsına ket vurma eğilimi de görülebilir.

Hurşidnâme Mesnevisi'nde İran şahı Siyavuş'un yıllardır çocuğu olmadığı şeklindeki bir girişle olay örgüsü başlatılır. Nihayet, şahın uzun zaman süren dualarının tesiriyle eşi Hitayı Ay Hatun'dan bir kız çocuğu dünyaya gelir. Şah başta olmak üzere, toplumun bütün kesiminde kız çocuğunun dünyaya gelmesi başlı başına üzüntü sebebidir. Eserde ülkenin padişahının doğan çocuğun erkek olmasını beklerken kız doğmasına tepkisi ayrıcalıklı ve cinsiyetçi yaklaşımın göstergesidir. Şah, klasik Türk edebiyatındaki çoğu mesnevide âdet olduğu üzere müneccimleri toplayarak kızının geleceğine baktırma gereği duymuştur. Müneccimlerin yorumuyla ilk altı günde doğan bu kız için çok tehlike vardır. Bunun yanında eserde, altı gün atlatılsa bile on altı yaşında bu kızın güzelliği yüzünden ülkede büyük bir fitne kopacağı abartılı bir şekilde anlatılır. Kısacası kız çocuğunun doğumu ve varlığı başta Şah'ın tahtını tehlikeye sokacak ve ülkesi de sıkıntılar geçirecektir. Müneccimler, kız çocuğunun doğumuyla beraber tehlikeler karşısında tedbirin yetersizliğini söylerler. Hatta bu uğurda çok insan ölecek, derler. Siyavuş söylenenler karşısında kızının ortadan kaldırılması kararını verir. Kız çocuğunun annesi bu teklifi kabul eder gibi gözükür ama çocuğunu kurtarmak için çare arar ve bulur. Anne, kızı yerine şehirde yeni ölen bir çocuğu defnettirir. Defin haberini de Şah'a iletir. Kızın annesi çocuğunu ölümden kurtarmak için, hemen bir adada bulunan Dârü'l-Melek kalesine ulaştırır, oraya yerleştirir (Ayan, 1979: 34). Annesinin gözetiminde iyi bir eğitim alarak büyüyen zeki kızın öne çıkan en mühim özelliği etrafını etkileyecek kadar, hatta öldürecek kadar güzelleşmesidir.

Hıtâ sultânımın kızımıymış ol mâh
Sevüp almış anı mihiriyle ol şâh

Didi senden ger oğlancık göreydüm
Anun şükârânesi cânım vireydüm

Müneccimler dizildi bir araya
Ki seyyârât evin bir bir araya

Kıza altı yidi gün key hatar var
Ola olmazsa çok dürlü haber var

Cemâlin görenün gide mecâli
Hayâlin soranın kalmaya hâli

Veliken tohcak on altı yaşı
Ana kasd ideler kim gide başı

Eger andan dahi bulsa halâsı
Ola birkaç kişi sultâna âsî

Adın sorar isen Dârü'l-melekdür
Gören dirdi ki dördinci felekdir (Hurşidnâme, s.146-147-150)

Bütün bunlara rağmen, mesnevîde önce bir kız bebeği görmeden veya güzelliği yüzünden fitneye sebep olacaktır kehanetiyle henüz doğar doğmaz toplumdan bir adaya tutsak edilerek tecrit edilmesi öncelikle insan hakkına ilk müdahaledir. Ardından erkeklerin ona güzelliği yüzünden âşık olması hatta ölmesi yine cinsiyete, şekle dayalı veya fiziksel ön yargılı bir bakışın işaretidir. Kadın kahraman Hurşid'in yaşıyor olduğu için babası, adaya onu öldürmeye gönderdiği görevli dört askerin kıza âşık olması ve aşk uğruna yaşadıkları maceralar, yan kahraman olarak mesnevinin olay örgüsünü şekillendirmesi de ayrı bir dikkattir. Eserde adaya tutsak edilmesine rağmen kadın kahraman hep merkezdedir. Babasının yaşadığını öğrenmesi ardından kızının güzelliğini gördükten sonra onu sarayına kabul etmesi kadına şekilci bakışın yine en önemli göstergesidir. Babanın müneccimlere inanmadığını, kızını öldürmediği için anne Hıtayı Ay Hatun'a teşekkür bile etmesi yıllar sonra gerçekleşir. Kendisine âşık olan nice genç içinden cesareti, becerisi, toplumsal statüsü ile rakipleri arasından sıyrılanı tercih eden güzel kız, ilginç bir şekilde beğendiği gencin rakipleri arasından galip gelmesi için hile yapan olarak da gösterilir. Nihayet, güzel kız, sayısız maceradan sonra istediği adamla evlenir. Bundan sonra sevdiği insanın ülkesine gider ve artık, güzel günler ikisi için de başlar. Dikkat çeken ise, bu gibi eserlerde dişile eril olandan kaynaklanan bastırma eylemi her defasında bir şekilde ve sonunda tekrar erile yönelerek bireysel, toplumsal hatta zihinsel genişleme sağlamamasıdır. Mesnevîde Dârü'l-Melek adasındaki kaleye doğumuyla beraber tutsak edilen Hurşid'in başına her ne gelirse gelsin hüznün yaşamadığı

kendine olan güveninden bir şey kaybetmediği mesnevi boyunca görülebilir. Eserde kadın kahraman Hurşid çok konuşmaz, fikirleri ile ön planda değildir, ötekilerin verdiği kararları yaşar. Fakat genç kıza aşk konusunda fikri sorulur, kız çekimsizlik yaşamadan kararını verip eyleme geçmesiyle dikkat çeker. Bütün bunların yanında doğumu itibarıyla bir adadaki kaleye hapsedilen kadın kahraman, babasının onu güzelliğini görüp kabullenmesinden sonra bile, Cemâbâd adlı saraya getirilir. Kızın adına sarayda bir köşk yaptırılıp oraya koyulması belli kapalı mekânlara mahkûm edilmenin özeldede ayrı ayrı görüntüsüdür.

Kadının adaya ve kuleye kapatılmasında benzerlikler ve farklılıklar

Rapunzel, Kız Kulesi ve Hurşid ü Feraşşâd adlı anlatı ve edebî eserlerde, belli bir çerçeve de olsa, olay örgüsündeki örneklerle, kadının toplumdan tecrit edilerek adaya, kaleye ya da bir kuleye tutsak edilmelerindeki benzerlikler ve farklılıklar arketipsel kurucu bakıştan yola çıkıp yorum yapmaya ve yüzyıllar ötesine taşınan değerlerle, kadını ilgili hüküm vermeye yarayabilir. Sözlü ya da yazılı fark etmeden, anlatıların olay örgüsünden hareket edilerek kadının konumlandırıldığı yer, bilhassa kültürel algılardaki toplumsal cinsiyetin etkisini gösterir. Bu anlatılardaki kadının bir özne ya da nesne olarak zihinlerde konumlandırılmasının anlatı türleri arasında, bilinçli veya değil, bir şekilde doğrudan ilişkide olduğu da açıktır. Türler arasında kurulan bu bağ, kadına bakışı yüzyıllar ötesine taşırken modern zamanların bile toplum bilincindeki tesirini olay, varlık ve nesnelere üzerinde açıkça gösterir.

Üç eserde de doğrudan çağrışımlar sıralanmasa bile olay örgülerinde öne çıkan davranış ve vurgular kadının toplumdan tecridine sebebiyet verirken kadın da, neredeyse, ötekileştirilir. Üç metnin ikisinde kadın, prenses ve toplumun üst tabakasına mensup olmalarıyla dikkat çeker. Buna rağmen bütün bu anlatılarda kadına ait özel görüş, düşünce, duygu, hâl ve durumların öne çıkarılmasının yerine, tercih edilen güzellik kavramıyla kadının kimliklendirilmesi öne çıkar.

Rapunzel, Kız Kulesi'ndeki prenses ve Hurşid hep uğursuzluklara maruz kalan kadınlardır. Üç kız için de güzellik, bu uğursuzluğa sebep faktörlerdendir. Esasında her üç kızın da doğumdan sonra hayatlarının dönüm noktaları, neredeyse aynı, on altı-on sekiz yaşlarında şekillenir.

Rapunzel, Kız Kulesi Efsanesi ve Hurşid ü Feraşşâd'da kadına dair güven veya güvensizlik duyguları öne çıkarılmaz, yansıtılmaz. Eserlerin üçünde de kadın kendi duygularından, kimliğinden uzaktır. Kadınlara, kendi haklarında kader biçilen nesnelere, Hayata, olaylara, insanlara karşı mücadeleci davranış geliştirmeleri yerine kapalı bir mekânda pasiflik uygun görülen kadın kahramanlar, eril bilincin yönlendirmesiyle yaşam alanı bulan ya da yaşam alanlarını genişleten kişilerdir.

Rapunzel ve Hurşid ü Feraşşâd'da kadın kahramanların anneleri iyi niyetlidirler. Rapunzel masalında yaşı ileri olmasına rağmen kadın olduğu anlaşılan cadı ise anne karakterlerinin tersine yine olumsuzdur. Diğer kadınların tersine her şeye, mutluluğa kavuşmaya doğrudan etki eder.

Rapunzel, Kız Kulesi ve Hurşid ü Ferahşâd adlı anlatı ve eserlerin her üçünde de kadın ‘koruma’ kavramının gündeme getirilmesi ile haklarında kararlar verilip yaptırımlar uygulanan kişilerle karşılaşılır. Cadı, Rapunzel’i dünyanın kötülüklerinden koruyacağı için kuleye kapatır. Kız Kulesi’ne kapatılan kızı yılanın sokmasından korumak, Hurşid ise babasının saltanatı ve ülkesinin geleceği için önce doğar doğmaz ölüme mahkûm edilir, ardından bir adadaki kalede tutsak hayatı yaşar.

Hurşid doğmadan babasının saltanatının tehlikeye gireceği kehâneti ile Rapunzel doğmadan bir cadıya annesinin aşırma diyeti olarak kulelere tutsak edilmelerinde benzerlik görülür.

Hurşid ü Ferahşâd Mesnevisi’nde eril karakter babanın kızının kaderi üzerinde daha doğmadan yaptığı etki, sonradan varlığını kabullenme hatta pişmanlığa kadar gider. Görünen o ki, saltanatın varlığı evladının hayatından daha önde ve yucedir.

Kız Kulesi Efsanesi’nin Rapunzel ve Hurşid ü Ferahşâd’dan farklı olarak halk anlatıları ya da rivayetlerden dolayı daha fazla varyantı söz konusudur.

Üç eserdeki kadın kahramanlardan Rapunzel ve Hurşid, olay örgüsünün sonunda erkek kahramanla kavuştuktan sonra onun ülkesine giderek mutlu bir hayat sürdürdükleri anlaşılmaktadır.

Eserlere toplu bir bakışla; evvela üç eserde de dişil olanların aileden veya toplumdan kaynaklanan gerekçelerle, kendi benlerinin şekillenmesine izin verilmeden bütün hâl ve durumlarından mahrum bırakılarak araya koyulan ölümcül mesafelerin etkisi tespit edilebilir. Eserlerdeki kahramanların çoğunlukla, alışılan mekânlardan âdeta bir püskürtme şeklinde uzaklaştırılmalarında ise, ortak kader paylaşımının olduğu görülür.

Nihayetinde bahsi geçen eserlerde ilk bakışta kadın figürleri ile ilgili ‘dramatik bir çerçeve’ yoktur. Fakat üç hikâyenin ikisinde, Rapunzel ve Kız Kulesi Efsanesi’nde kadına bakışta herhangi bir problem yok gibi gözükmesine rağmen kadınlar dünyaya geldiklerinde bireysel yaşam hakkı veya olaylar karşısında karar vermenin ellerinden alınması dikkat çeker.

Sonuç

İnsanların binlerce yıllık geçmişi ve bu geçmişten yansıyan öğretileri yaşadığı zamana etki eder. Geçmiş, insanın inanca dayalı besleyip büyüttükleri, gelenekler, mitler, söylenceler, tarihi olaylar, zaferler hatta travmaların birikimi kültürel kodların oluşmasına ve zamanla kemikleşmesine sebep olur. Sözlü anlatılar da öncelikle kişinin bireysel tasavvurlarından yola çıkılarak şekillendirilir. Yerel ya da evrensel nitelikteki kültürel kodların, anlatıdan edebî türlere taşınması esnasında erkeğe göre kadının biyolojik cinsiyet farklılığının yine sözlü anlatıdan yazılıya doğru öteki algısı oluşturacak şekilde tahakkuku dikkat çeker. Bu anlatı ve metinlerdeki kadın biyolojik varlığından ziyade, toplumun ona uygun gördüğü yaptırım ve davranış şekillerinden kaynaklı cinsiyet yapılandırmasına maruz kalması sıklıkla görülebilir. Hakikat şu ki, evrensel boyutta kültürlerarasılık yönüyle; din, gelenek ve coğrafya ayırmadan kadına bakış, kadının toplumdaki yeri sözlü anlatıdan yazılı metne geçerken belli hususlarda aynılık gösterdiği tespit edilmektedir. Çünkü hangi dönem olursa olsun, kültür ayırmadan “Fiil bütün olarak ‘sözel temsil’dir” (Deleuze, 2015: 266). En önemlisi toplumu bir şekilde biçimlendiren sözler, fiillerin gösterdikleriyle sese dayalı boş işaretler bütünü olmadığını ispatlar.

Rapunzel, Kız Kulesi Efsanesi ve Hurşid ü Ferahşâd adlı anlatı kaynaklı eserlerde ilk bakışta eril ve dişil cinsiyet üzerine odaklanmasa da içeriklerdeki motiflerin verdiği detaylarla, kavramsal olarak cinsiyet ayırımı üzerinden bir tabiileştirme mekanizmasının işlediği görülür. Bu eserlerdeki kadın/kız kahramanlar; koruma, güvenlik altına alma, yan karakterlerin şahsî ideal ve arzuları doğrultusunda kulelere ya da bir adadaki kalede tutsak edilirler. Tutsaklık beraberinde kadının toplumdan tecridi sonucunu doğurur. Kadınlar için anlatılar üzerinden gerçekleştirilen toplumsal konumlandırma, yüzyıllar geçse de değişen koşullar altında çok kere aynılık arz etmektedir.

Bu çalışmayla Rapunzel, Kız Kulesi Efsanesi ve Hurşid ü Ferahşâd adlı anlatı kaynaklı eserlerde farklı kültürler ve anlatı türleri arasında toplumun kadına bakışında ortak eylemlerin olguları belirlenerek eserlerdeki aynı mesaj unsurlarının varlığına dikkat çekilmiştir. Neticede toplumsal normlarla şekillenmiş sözlü anlatılar veya metne dayalı eserlerin yüzyıllar geçse de kendi dönemine taşınmasının mümkün olduğu, benzer yaklaşım ve olayların bugün de yaşandığı açıkça görülebilmektedir. Bu bağlamda her ne kadar eleştirilip değiştirilen dönüştürülen anlatı ve metinler olsa da, yüzyıllar içinde yazılı eserlerin birçok dalına sözlü anlatılardan devredilen kadın karakterlerin maruz kaldığı durumlar tespit edilebilmektedir. Kadınların bireysellikleri düşünülmeden eserlerdeki diğer kahraman, olay, durum ve algıların aynı yeknesak algıdan hareketle geliştirildiği görülmektedir. Bu bağlamda, anlatılardan gerçekliğe yansıyan haliyle söylenirse kadının bireyselliğinden, özneliğinden ve kendiliğinden bahsedilmeyen toplumların sağlıklı inşa edilemeyeceği açıktır.

Research and Publication Ethics Statement: This is a research article, containing original data, and it has not been previously published or submitted to any other outlet for publication. The author followed ethical principles and rules during the research process. In the study, informed consent was obtained from the volunteer participants and the privacy of the participants was protected.

Araştırma ve yayın etiği beyanı: Bu makale tamamıyla özgün bir araştırma olarak planlanmış, yürütülmüş ve sonuçları ile raporlaştırıldıktan sonra ilgili dergiye gönderilmiştir. Araştırma herhangi bir sempozyum, kongre vb. sunulmamış ya da başka bir dergiye değerlendirilmek üzere gönderilmemiştir.

Contribution rates of authors to the article: The authors in this article contributed to the 100% level of preparation of the study, data collection, and interpretation of the results and writing of the article.

Yazarların makaleye katkı oranları: Bu makaledeki yazarlar %100 düzeyinde çalışmanın hazırlanması, veri toplanması, sonuçların yorumlanması ve makalenin yazılması aşamalarına katkı sağlamıştır.

Ethics committee approval: The present study does not require any ethics committee approval.

Etik komite onayı: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Financial support: The study received no financial support from any institution or project.

Finansal destek: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

Conflict of Interest: The author declares no conflict of interest.

Çıkar çatışması: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Ayan, H. (1979). *Şeyhoğlu Mustafa Hurşidnâme (Hurşid u Ferahşâd)*. Atatürk Üniversitesi.
- Deleuze, Gilles. (2015). *Anlamın mantığı* (H. Yücefer. Çev.) Norgunk.
- Duman, M. (2010). *İstanbul efsaneleri*, Heyamola.
- Ergüden, I. (1996). Örnek bir şiddet mekânı: Hapishane. Cogito, Kış-Bahar, S.6-7, YKY.
- Grimm Kardeşler (2018). *Rapunzel* (K. Şipal. Çev.) Yapı Kredi.
- Grimm Kardeşler (2019). *Grimm masalları*. Epsilon.
- Kahraman, A. S., Dağlı, Y. vd., (haz). (2011). *Evliya Çelebi seyahatnâmesi*. Yapı Kredi.
- Ölçer Özünel, E. (2017). *Masal mekânında kadın olmak*. Geleneksel.
- Strauss, C. L. (2013). *Mit ve anlam*. İthaki.
- Tekeli, İ. (kom.) (1994). *Dünden bugüne İstanbul ansiklopedisi*. Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı.
- Türker, Ö. (2014). *İbn Sina yorum üzerine*. Litera.
- Yeğenoğlu, M. (2003). *Sömürgeci fantaziler*. Metis.

Elektronik Kaynak:

- Erdem, Sargon “Bâbil”, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/babil> (24.08.2022).
<https://www.kizkulesi.gen.tr/kiz-kulesi-hikâyesi.html> (25.08.2022).

Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
(This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License).